

Національний університет харчових технологій

Науково-технічна бібліотека

Відділ інформаційно-аналітичної та довідково-бібліографічної роботи

Дайджест

Права людини – гарантія розвитку людства

Київ 2018

Права людини – гарантія розвитку людства : дайджест. Вип. 37 [Електронний ресурс] / Нац. ун-т харч. технол., Наук.-техн. б-ка ; підгот. О. В. Олабоді. – Київ, 2018. – 27 с. – Режим доступа : – Назва з екрана.

Дайджест підготовлений на основі видань з фонду бібліотеки Національного університету : книг, навчальних видань, монографій, довідників, статей з наукових та фахових видань за 1992-2016 рр. Видання адресоване науковцям, викладачам, студентам та всім зацікавленим.

Від упорядника

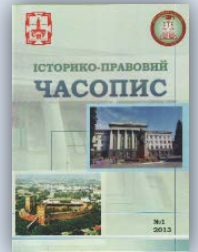
Права людини – це основні права і свободи, які надаються усім людям, незалежно від національності, статі, національного чи етнічного походження, раси, релігії, мови або іншого статусу. Права людини включають в себе цивільні та політичні права, такі як право на життя, свободу, а також на свободу вираження думок, соціальні, культурні та економічні права, включаючи право участі в культурних заходах, право на харчування та право на отримання освіти. Права людини залишаються під захистом міжнародного та національного права та договорів. Загальна декларація прав людини є основою міжнародної системи захисту прав людини, яка була прийнята Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 року. На засіданні Генеральної Асамблеї ООН 20 вересня 2017 року Україну обрали до складу Ради ООН із прав людини на 2018-2020 роки

З метою формування у суспільстві правової культури та правової свідомості, сприяння підвищенню рівня знань та поінформованості громадян щодо реалізації та захисту своїх прав, гарантованих Конституцією та законами України у різних сферах життя Указом Президента України за № 361/2017 від 14 листопада 2017 року 2018 рік в Україні оголошено роком реалізації правопросвітницького проекту «Я маю право!». Одна з цілей проекту – підвищити юридичну грамотність українських громадян і викрити корупцію в держустановах.

Метою цього Дайджесту є ознайомлення наукових працівників, викладачів, аспірантів і студентів університету з вибіркоким аналітичним обзором видань: книг, довідників, навчальних видань, монографій з історії, теорії права та прав людини зарубіжних країн та України.

Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика

Політичні права і свободи людини у повному обсязі належать як правило громадянам України і виражають зміст правовідносин між особою і державою. Їх реалізація забезпечує політичну участь громадян у життєдіяльності держави. До політичних прав і свобод людини і громадянина традиційно відносять право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36); право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 38); право на рівний доступ до державної служби та служби в органах місцевого самоврядування (ч. 2 ст. 38); право громадян України збиратися мирно, без зброї і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації (ст. 39); право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади, органів місцевого самоврядування (ст. 40). Отже, політичні права і свободи громадян України – це встановлені Конституцією та законами України форми політичної участі громадян в управлінні державними справами, зміст яких передбачає об'єднання в політичні партії та інститути громадянського суспільства, участь у виборах, референдумах і мирних зібраннях, звернення з петиціями до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. Особливістю політичних прав і свобод людини і громадянина є те, що, за винятком права на об'єднання в громадські (не політичні) організації та права на індивідуальні та колективні звернення, вони належать виключно громадянам України, які досягли 18 років і набули повної правосуб'єктності. На відміну від громадянських (особистих) прав, які за своєю природою є невідчужуваними, політичні права можуть обмежуватися відповідно до закону, в інтересах національної безпеки та громадського порядку, а також стосовно громадян України, визнаних у судовому порядку недієздатними. Найбільш узагальненим і, системоутворюючим щодо інших політичних прав і свобод людини, є право громадян України брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати та бути обраними до органів державної влади й органів місцевого самоврядування (ст. 38 Конституції України).

По-суті, це право, будучи похідним від принципу народного суверенітету, закріпленого в ст. 5 Основного Закону, визначає гарантовану можливість для громадян України брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади, місцевого самоврядування і публічної влади в АР Крим. Його закріплення легітимізує можливість громадян України виокористовувати потенціал безпосередньої, представницької та парципаторної (учасницької) демократії для забезпечення політичної участі у управлінні державними справами і здійсненні місцевого самоврядування. На думку А. Грабильникова, право громадян брати участь в управлінні державними справами – це передбачена Конституцією та законами України можливість кожного громадянина, який досяг 18 років і є дієздатним, відповідає вимогам, встановленим законодавством для участі у відповідній сфері політичної діяльності, безпосередньо або через обраних представників брати участь у здійсненні безпосереднього народовладдя, державної влади та місцевого самоврядування шляхом участі у виборах і референдумах, рівного доступу до державної служби і служби в органах місцевого самоврядування, участі у здійсненні правосуддя з метою сприяння виконанню функцій суспільства та держави. Але, зміст ст. 38 Конституції України дозволяє виокремити цілу систему політичних прав і свобод громадян:

- право на участь в управлінні державними справами;
- право на участь у всеукраїнському референдумі;
- право на місцевий референдум;
- право обирати і бути обраним до органів державної влади і органів місцевого самоврядування (суб'єктивне виборче право);
- право на рівний доступ до публічної служби.

Безпосередня участь громадян в управлінні державними справами на сьогодні реалізується через такі форми партиципаторної демократії, як: а) громадські слухання; б) громадські консультації; в) громадська експертиза діяльності органів державної влади; г) діяльність громадських рад при державних органах виконавчої влади; ґ) участь представників інститутів громадянського суспільства в конкурсних і атестаційних комісіях в органах державної влади і органах місцевого самоврядування тощо. Право на участь у всеукраїнському референдумі передбачає можливість громадян України ініціювати проведення такого, здійснювати агітацію за чи проти питань, винесених на голосування, брати участь у голосуванні та долучатись до реалізації актів всеукраїнського референдуму.

Відповідне право громадян України деталізується в ст. 69, 70, 72-74, 85, 106, 156 Конституції України, а також Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. Але, цей Закон надмірно ускладнив процедуру всеукраїнського референдуму. Не зважаючи на витребуваність загальнодержавного референдуму з питань внесення змін до Конституції України, входження України до НАТО і ін., ініціювати і провести такий референдум за Законом України «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 р. неможливо. Заслугує на увагу й право громадян на рівний доступ до публічної служби, реалізація якого передбачає безпосередню участь громадян України у формуванні та реалізації державної політики і вирішенні питань місцевого значення. Для цього громадяни мають вступити на вакантні посади державних службовців чи службовців органів місцевого самоврядування на конкурсній основі, або бути обраними на представницькі посади місцевого самоврядування. На сьогодні в Україні триває реформа публічної служби, першим успіхом якої стало прийняття 10 грудня 2015 р. Закону України «Про державну службу», який має вступити у дію з 1 травня 2016 р. У 2016 р. робоча група Комітету Верховної Ради з питань державного будівництва, регіональної політики та місцевого самоврядування завершує опрацювання Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» (реєстр. № 2489) до розгляду його в другому читанні. Цей Закон містить схожі з Законом про державну службу принципи. Але, зберігає дискусійність питання про віднесенні представницьких (виборних) посад місцевого самоврядування до служби в органах місцевого самоврядування. Окрім права участі у виборах і референдумах, встановленого статтею 38 Основного Закону, існують й інші форми безпосередньої реалізації народного суверенітету – мирні збори, мітинги, походи, демонстрації, відкликання виборцями депутатів місцевих рад тощо, право участі в яких закріплено за громадянами в Конституції України. Основний Закон у ст. 39 встановлює право громадян України збиратися мирно, без зброї, і проводити збори, мітинги, походи і демонстрації, про проведення яких завчасно сповіщаються органи виконавчої влади чи органи місцевого самоврядування. Ці форми безпосередньої демократії, які ще мають узагальнюючу назву «мирні заходи», дозволяють громадянам України вільно висловлювати публічно свої погляди, відстоювати свої політичні переконання та акцентувати увагу громадськості на тих чи інших резонансних соціально-політичних проблемах.

Мирні заходи є вільним, публічним вираженням громадянської або політичної позиції осіб, за яких можливе висловлення вимог, прийняття резолюцій, інших звернень з різноманітних питань суспільного життя, на доступному кожному зібранні, що проводиться у формі зборів, мітингу, походу, демонстрації, пікетування або у будь-якому різному поєднанні цих форм за ініціативою фізичних чи юридичних осіб. Кожен вид (форма), передбачених Конституцією України мирних заходів має свої особливості щодо змісту конституційних прав, які реалізуються на них громадянами, та порядку реалізації цих прав. Збори – це мирний захід, що проводиться, як правило, у спеціально відведеному та пристосованому для цього місці з метою колективного обговорення і вирішення будь-яких професійних, організаційних, соціально-побутових та інших питань. Мітинг – це мирний захід, що проводиться для підтримки вимог, резолюцій, інших звернень у заздалегідь визначеному відкритому місці. Демонстрація – це специфічний вид мітингу, що проводиться, як правило, у вигляді організованого пересування учасників за заздалегідь визначеним маршрутом і передбачає використання плакатів, транспарантів та інших засобів наочної агітації. Пікетування – це специфічний вид мітингу поблизу будинку, споруди чи іншого об'єкта, в яких розміщені підприємства, установи, організації, органи державної влади чи органи місцевого самоврядування, які, на думку учасників заходу, можуть сприяти вирішенню висловлених ними вимог. Похід – це мирний захід у вигляді масового організованого руху вулицями та дорогами за заздалегідь визначеним маршрутом. Враховуючи Рішення Конституційного Суду України від 19 квітня 2001 року № 4-рп (справа щодо завчасного сповіщення про мирні зібрання), повідомлення про проведення мирного заходу має бути подане органу виконавчої влади чи органу місцевого самоврядування не пізніше ніж за п'ять календарних днів до початку проведення заходу. За всі 25 років незалежності України питання про деталізацію права на мирні збори у спеціальному законі так і не були вирішені. Численні законопроекти про збори, мітинги, походи і демонстрації, прийняті в першому читанні, не були підтримані законодавцем в цілому. Зокрема, у липні 2012 року проект Закону України «Про порядок організації і проведення мирних заходів» (реєстр. № 2450), підготовлений профільним комітетом Верховної Ради України до повторного другого читання, не був розглянутий парламентом. У Верховній Раді України VIII скликання законопроекти, присвячені унормуванню права громадян на участь у мирних зібраннях відсутні.

Наступним важливим політичним правом громадян України є право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації (ст. 36) для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, що визначені в ст. 37 Конституції України [6] та законах України. Відзначимо, що право на політичну участь і громадянські асоціації є передумовою формування та індикатором дієвості громадянського суспільства, що характерне для правової держави. Свого часу Дж. Лок у Другій книзі роботи «Два трактати про врядування» писав: «Там, де будь-яка кількість людей об'єднується в одне суспільство таким чином, що кожен зрікається своєї виконавчої влади, яка йому належить за законом природи, і передає її суспільству, там і тільки там існує політичне, чи громадянське суспільство». Утворення та діяльність і політичних партій, і громадських організацій, і профспілок, інших інститутів громадянського суспільства сягає своїми витокami до права людини на свободу асоціацій і здійснення контролю за діяльністю влади. Щодо останнього твердження, то Конституції Франції 1791 р., 1848 р. і ін. унормували право громадян на політичні асоціації. А в преамбулі Декларації прав людини і громадянина Франції 1789 р. застосовується категорія «громадський союз», а статті 11, 14 і 15 визначали його юридичні параметри. Зокрема, ст. 15 цієї Декларації закріплює положення щодо громадського контролю: «Суспільство має право вимагати звіту у кожної посадової особи з ввіреної їй сфери управління». Також слід погодитись із Т. Парсонсом, який у своїй відомій роботі «Системи сучасних суспільств» (1971 р.) писав, що утворене під впливом різних факторів американське соціетальне суспільство було розбудоване, у першу чергу, на принципах добровільних асоціацій. Подібні добровільні асоціації також стали основою буржуазних держав Європи (Англія, Нідерланди, Франція, Бельгія і ін.), утворених чи оновлених внаслідок буржуазно-демократичних революцій XVII-XIX ст. Переважна більшість сучасних демократичних держав світу, включаючи Україну, мають потужні політичні системи, головними компонентами яких є політичні партії та громадянське суспільство й його інститути. При цьому, політичні партії, за свідченням Е. Даунса, – це «команда людей, які прагнуть до здійснення контролю над державним апаратом шляхом заміщення офіційних посад через належним чином організовані вибори». Прототипи політичних партій, на думку М. Дюверже, можна знайти і в Сенаті античного Риму, і в Сеймі Речі Посполитої. Але угруповання в представницьких органах не можна вважати політичною групою парламенту: між ними існують відмінності, характерні для стихійних і організованих явищ.

Партії, у їх сучасному розумінні, постали у зв'язку з закріпленням у перших конституціях і конституційних актах права громадян на політичні асоціації та права обирати і бути обраним, а також із розвитком сучасного парламентаризму. Адже партії змогли легітимно трансформувати свої політичні цілі в реальну політичну владу саме за результатами виборів до парламенту. Організація та діяльність політичних партій, розбудова партійно-політичних систем і забезпечення партійного представництва у парламентах стало наслідком і результатом реалізації громадянами свого права на об'єднання в політичні партії. Відповідно до частини першої ст. 36 Основного Закону громадяни України об'єднуються в політичні партії задля задоволення своїх політичних прав і інтересів. Політичні партії в Україні, згідно з ч. 2 ст. 38 Конституції України, «сприяють формуванню та вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах». Ніхто не може бути примушений до вступу в політичну партію чи обмежений у праві добровільного виходу з нею. При цьому, належність чи неналежність до політичної партії не може бути підставою для обмеження прав і свобод або надання державою будь-яких пільг і переваг. Порядок утворення і діяльність політичних партій, під якими розуміються зареєстровані згідно з законом добровільні об'єднання громадян, прихильників певної загальнонаціональної програми суспільного розвитку, що має метою сприяння формуванню і вираженню політичної волі громадян, участь у виборах та інших політичних заходах, регулюється Законом України «Про політичні партії в Україні» від 5 квітня 2001 р. Однією з новел законодавства, що визначає механізм реалізації права громадян на утворення та діяльність політичних партій, стало запровадження державного фінансування політичних партій. Так Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо запобігання і протидії політичній корупції» від 8 жовтня 2015 р. у частині 3 визначає, що політичні партії є неприбутковими організаціями, а надання їм фінансової і матеріальної підтримки здійснюється у двох формах: а) внесків на підтримку політичних партій; б) державного фінансування статутної діяльності політичних партій у порядку, що взяли участь у виборах народних депутатів України, у визначеному чинним законодавством. Запровадження в Україні фінансової та матеріальної підтримки політичних партій з Державного бюджету покликана має на меті створити додаткові гарантії права громадян на утворення та діяльність політичних партій і упередження політичної корупції. Статті 36 і 37 Конституції України закріплюють не лише право громадян на свободу об'єднання у політичні партії, а й у громадські організації.

Зміст права на свободу об'єднання в громадські організації передбачає реалізацію права осіб на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших суспільних інтересів, гарантованого Конституцією та міжнародними договорами України. Механізм реалізації конституційного права на об'єднання в громадські організації становить систему конституційно-правових засобів нормативно-правової та інституціональної природи, за допомогою яких фізичні особи на основі спільності інтересів можуть засновувати та бути членами громадських організацій. Цей механізм отримав на сьогодні своє унормування в спеціальному Законі України «Про громадські об'єднання» від 22 березня 2012 р., що визначив правові та організаційні засади реалізації права на свободу об'єднання, гарантованого Основним Законом та міжнародними договорами України, порядок утворення, реєстрації, діяльності та припинення громадських об'єднань. Новелою Закону стало унормування нового суб'єкта конституційних правовідносин – громадських об'єднань, які за організаційно-правовою формою поділяються на вже традиційні громадські організації та громадські спілки. Останні є громадськими об'єднаннями, засновниками яких є юридичні особи приватного права, а членами можуть бути юридичні особи приватного права та фізичні особи. Громадська організація – не єдина легітимна форма реалізації конституційного права громадян на свободу громадських асоціацій. Конституція України у ч. 3 ст. 36 закріплює право громадян на участь у професійних спілках з метою захисту своїх конституційних прав і інтересів. До того ж, поряд із категорією «громадська організація», в конституційному законодавстві та правовій літературі широко застосовуються такі споріднені поняття, як «третій сектор», «громадський рух», «неурядовий сектор», «організація громадянського суспільства», «інститут громадянського суспільства», «недержавна організація (NGO)», «неурядова організація», «неприбуткова організація (NPO)» тощо. Для цих громадських асоціацій в правовій науці, правотворчій і правозастосовній практиці застосовується узагальнююча категорія «інститут громадянського суспільства. Очевидно, громадяни України, як соціально активний елемент громадянського суспільства, мають право на об'єднання в легітимні інститути громадянського суспільства. Разом із тим, Конституція України в ст. 37 визначає й підстави для заборони діяльності політичних партій та громадських організацій в Україні.

До них належать програмні цілі або дії, спрямовані на ліквідацію незалежності України, зміну конституційного ладу насильницьким шляхом, порушення суверенітету і територіальної цілісності держави, підрив її безпеки, незаконне захоплення державної влади, пропаганду війни, насильства, на розпалювання міждержавної, расової, релігійної ворожнечі, посягання на права і свободи людини, здоров'я населення. До того ж, Основний Закон забороняє утворення воєнізованих формувань у складі політичних партій і громадських організацій. Також не допускається створення і діяльність організаційних структур політичних партій в органах виконавчої та судової влади і виконавчих органах місцевого самоврядування, військових формуваннях, а також на державних підприємствах, у навчальних закладах та інших державних організаціях і установах. При цьому діяльність політичної партії чи громадської організації в Україні може бути забороненою виключно в судовому порядку. Однією із знакових для України стала заборона Мін'юстом в 2015 р. діяльності всіх комуністичних політичних партій. Комуністична партія України (КПУ) оскаржила рішення про заборону діяльності в судах, але програла всі суди. Визначене у ст. 40 Конституції України право направляти індивідуальні чи колективні письмові звернення або особисто звертатися до органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб, що зобов'язані розглянути звернення і дати обґрунтовану відповідь у встановлений законом строк, або право на звернення (петиції). Це конституційне право є засобом забезпечення інших політичних прав громадян і формою реалізації права громадян України брати участь в управлінні державними справами та формою громадського контролю за діяльністю органів державної влади і органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб. Закон України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р. поділяє звернення громадян на: а) пропозиції (зауваження); б) заяви (клопотання); в) скарги, а також передбачає, що за формою подання вони можуть бути: 1) письмовими; 2) усними. Для кожного виду звернень громадян чинне законодавство України визначає самостійну процедуру розгляду та форми реагування. Право на звернення поширюється не тільки на громадян України, а й на іноземців та осіб без громадянства, що законно перебувають в Україні, і тому дозволяє вирішувати й інші важливі суспільні проблеми, окрім політичних. Порядок реалізації цього права визначається Законом України «Про звернення громадян» від 2 жовтня 1996 р., Указом Президента України від 13 серпня 2002 р. № 700 «Про додаткові заходи щодо забезпечення реалізації громадянами конституційного права на звернення» та ін.

Реалізуючи своє конституційне право на звернення, громадяни України, починаючи із 2011 року, активно використовують і потенціал Закону України «Про доступ до публічної інформації». Його метою є забезпечення прозорості та відкритості суб'єктів владних повноважень і створення механізмів реалізації права кожного на доступ до публічної інформації. Враховуючи зміст категорії «публічна інформація» та стислі терміни розгляду інформаційних запитів (не пізніше 5 робочих днів з дня отримання запиту), громадяни віддають перевагу саме цьому інституту. Популярність і ефективність інституту публічного запиту є підставою для конструктивної ревізії чинного законодавства про звернення громадян. Починаючи із 2015 р. Президент України запровадив інститут електронної петиції. Його зміст полягає в реєстрації на офіційному веб-ресурсі глави держави петиції, яка за змістом і формою відповідає вимогам Закону України «Про звернення громадян». Після цього громадяни, упродовж двох місяців, мають зібрати 25 тис. підписів на підтримку петиції. Після набрання відповідної підтримки електронна петиція стає предметом розгляду Президента України. Зокрема, на початок 2016 р. триває збір підписів за петиції «Заборона недержавних військових формувань», «Легалізуйте бурштиновий бізнес», «Заборонити рекламувати лікарські засоби та алкоголь» та ін. Інститут електронних петицій отримує свою популярність і у Верховній Раді України. Зокрема, на початку 2016 р. на офіційному сайті парламенту триває збір підписів за електронні петиції «Переглянути та встановити новий розмір споживчого кошику», «Підвишити допомогу при народженні дитини», «припинити фінансування політичних партій з державного бюджету» і ін. Висновки та перспективи подальшого дослідження. Отже, політичні права та свободи, передбачені Конституцією та законами України, є правовим підґрунтям політичної участі громадян в управлінні державними справами. Загалом ці права і свободи відповідають вимогам міжнародних договорів (Загальна декларація прав людини 1948 р., Міжнародним пактом про громадянські і політичні права 1966 р. і ін.) щодо утвердження та реалізації основоположних прав громадян. Разом із тим, законодавчі механізми їх реалізації в Україні важко вважати досконалими. Так, право участі громадян в управлінні державними справами не унормовано на законодавчому рівні, а регулюється низкою постанов Уряду та указами Президента. У 2016 р. Мін'юст завершує розробку проекту Закону «Про публічні консультації», але перспективи його прийняття залишаються неоднозначними. Закон «Про мирні заходи», як уже зазначалось попередньо, так і не було прийнято.

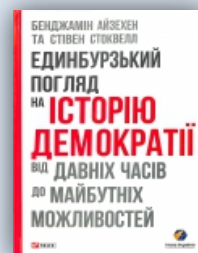
У свою чергу, Закон України «Про всеукраїнський референдум» 2012 р. виявився неефективним – з часу його прийняття не було проведено, і навіть ініційовано проведення жодного всеукраїнського референдуму, не зважаючи на потребу всенародного вирішення цілого спектру проблем – від конституційної реформи – до вступу України до НАТО. Натомість, зволікання парламентаріїв з прийняттям нового Закону України «Про місцеві референдуми» стали хронічними упродовж декількох скликань Верховної Ради України поспіль. Законодавства про вибори в Україні позбавлене стабільності: нові виборчі закони чи докорінні внесення змін до них відбуваються в переддень виборів, а іноді – після початку виборчої кампанії. Окремі з новел до виборчого законодавства мають суперечливий характер. До прикладу, Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про вибори народних депутатів України» (щодо виключення кандидата в народні депутати України з виборчого списку у багатомандатному окрузі)» від 16 лютого 2016 р. названо експертами «законом про партійну диктатуру», оскільки він посилює особисту владу керівників політичних партій і дозволяє виключати кандидатів у народні депутати уже після виборів. Таким чином, законодавця, й суспільство в цілому, чекає складна і відповідальна робота щодо унормування дієвих механізмів реалізації політичних прав і свобод громадян. У протилежному випадку, легітимні форми політичної участі громадян можуть поступитись стихійним.

Федоренко В. Політичні права та свободи людини і громадянина в Україні: поняття, види, характеристика / В. Федоренко // Історико-правовий часопис. – 2016. – №1 (7). – С. 80–87.

Книги, навчальні видання

Айзехен Бенджамін. Единбурзький погляд на історію демократії від давніх часів до майбутніх можливостей = The edinburgh companion to the history of democracy : пер. з англ. / Б. Айзехен, С. Стоквелл ; за ред. Б. Айзехена, С. Стоквелла. – Харків : Фоліо, 2017. – 639 с.

Анотація : ця наукова праця присвячена історії поширення, та згортання демократії в порівняльній перспективі. У книзі зібрано 45 оригінальних есе, які доводять, що глобальна популярність демократії частково обумовлена її значенням в загальній історії людської цивілізації. В книзі розглянуто як відомі приклади демократії, такі як Афіни та Англійський парламент, так і значно менші досліджені, такі як стародавній Китай, середньовічний іслам, колоніальна Африка чи жіночий рух за виборчі права. Це ґрунтовне (639 сторінок) дослідження зацікавить представників вітчизняних академічних кіл, політологів, гуманітаріїв, викладачів та студентів, які беруть або планують брати участь у громадській та політичній діяльності. Рефлексії авторитетних авторів про майбутнє демократії, без сумніву, викличуть інтерес також у багатьох читачів з активної громадською позицією.

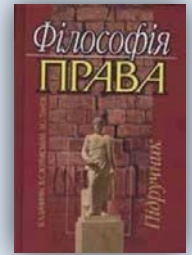
Антонович М. М. Міжнародне публічне право : навч. посіб. / М. М. Антонович. – Київ : Академія; Алерта, 2003. – 308 с.

Анотація : аналізуються основні поняття, категорії, інститути та галузі міжнародного публічного права крізь призму їх застосування в Україні.

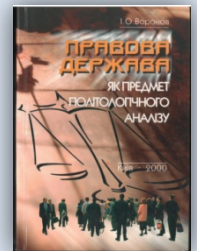
Бачинін В. А. Філософія права : підруч. / В. А. Бачинін, В. С. Журавський, М. І. Панов. – Київ : Ін Юре, 2003. – 472 с

Анотація : широко висвітлені поняття, предмет, функції філософії права. Розглянуті питання онтології права, філософсько-правової антропології та метафізики природного права. Значну увагу приділено історіософії правових цивілізацій, де йдеться про філософські, етичні, релігійні основи правових цивілізацій та моделі їх розвитку.

Воронов І. О. Правова держава як предмет політологічного аналізу / І. О. Воронов. – Київ : Віра Інсайт, 2000. – 375 с.

Анотація : Дослідження присвячене одній з актуальних проблем державознавства — становленню теорії і практики її будівництва на правових засадах. Проблема розглянуто у контексті розвитку філософсько-історичних та суспільно-політичних ідей і концепцій права, конституційного процесу, поділу влади, громадянського суспільства та легітимації влади в процесі політичної боротьби. Видання розраховане на політологів і політиків, фахівців з теорії державознавства, суб'єктів законодавчого процесу, громадських чи її апашів, лідерів політичних партій, студентів, викладачів, усіх, кого цікавить, політологічний аспект становлення і розвитку правової держави в Україні.

Годованець В. Ф. Конституційне право України : навч. посіб. / В. Ф. Годованець, А. С. Головін. – Київ : Персонал, 2011. – 381 с.

Анотація : у пропонованому виданні на основі прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 року Конституції України та відповідних законів, інших нормативно-правових актів (за станом на 11 квітня 2011 року) розглядаються загальні засади конституційного ладу України, конституційні основи організації і діяльності законодавчої, виконавчої, судової влади, Президента України, органів місцевого самоврядування, територіального устрою України. Для студентів, викладачів юридичних навчальних закладів і факультетів, інших гуманітарних навчальних закладів і всіх тих, хто цікавиться питаннями конституціоналізму.

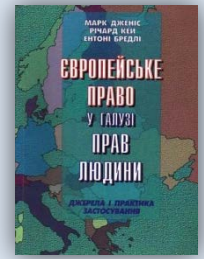

Дахно, І. І. Історія держави і права : навч. посіб.-довід. / І. І. Дахно. – Київ : Центр навч. літ-ри, 2006. – 408 с.

Анотація : посібник містить матеріали, мало відомі вітчизняному читачеві, що стосуються історії правових систем та їх визначних пам'яток, вчених, державних діячів, парламентських і президентських виборів в Україні тощо. Вперше публікується глосарій офіційної юридичної термінології радянського періоду, який містить близько 550 термінів.

Дженіс М. Європейське право у галузі прав людини : Джерела і практика застосування : пер.з англ. / М. Дженіс, Р. Кей, Е. Бредлі. – Київ : АртЕк, 1997. – 624 с.

Анотація : В книзі ретельно проаналізовано не тільки відповідні положення Конвенції та інших джерел європейського права в галузі прав людини, а й практику їх застосування. На конкретних прикладах показано, хто, куди і в якому порядку може звернутися за відновленням своїх порушених прав людини, а також як розглядаються і вирішуються такі заяви у Страсбурзі Європейською комісією та Європейським судом з прав людини, яку силу мають рішення цих органів для держав – членів Ради Європи, в яких було допущено порушення прав людини.

Европейский Суд по правам человека : Избранные решения : в 2-х т. Т. 1 / под ред. В.А. Туманова. – Москва : Норма, 2000. – 856 с.

Европейский Суд по правам человека : Избранные решения: В 2-х т. Т. 2 / под ред. В.А. Туманова. – Москва : Норма, 2000. – 808 с.

Анотация : сборник решений Европейского Суда по правам человека.

Заруба В. М. Історія держави і права України : навч. посіб. / В. М. Заруба. – Київ : Центр навч. літ-ри, 2005. – 224 с.

Анотація : висвітлюються закономірності та особливості генези, становлення, еволюції та функціонування різних типів й форм держави і права на території різних типів й форм держави і права на території сучасної України в певні історичні епохи та періоди – від найдавніших часів до сьогодення.

Історія держави і права зарубіжних країн : Серед. віки та ранній новий час: навч. посіб. / за ред. Б.Й. Тищика. – Львів : Світ, 2006. – 696 с.

Анотація : посібник є логічним і хронологічним продовженням матеріалу Держави і право країн Стародавнього світу. Згідно з навчальною програмою, у ньому описані такі країни: держава франків, середньовічні Франція, Англія, Німеччина, Австрія, Італія, скандинавські країни, країни Сходу, Візантія, а також слов'янські держави – Росія, Болгарія, Польща, Сербія, Чехія та ін. Матеріал поданий за чітко обгрунтованою структурою: утворення держав, їх розвиток і суть, державний устрій, суспільний лад, характерні джерела та риси права, причини загибелі. В українській історико-правовій науці викладений у такому розрізі й обсязі навчальний матеріал, який повністю відповідає навчальній програмі, систематизовано вперше. Аналогічного посібника чи підручника в Україні досі немає.

Кельман М. С. Загальна теорія держави і права : підруч. / М. С. Кельман, О. Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.

Анотація : висвітлено питання загальної теорії держави і права з урахуванням сучасного стану вітчизняної та зарубіжної юридичної науки. Поряд з традиційними темами у ньому вміщено розділи, що відображають зміни в теорії права, української державності та галузевому законодавстві. При викладі матеріалу автор використовує нові методичні підходи, теоретичні положення, висвітлює актуальні проблеми сучасної державно-правової дійсності. Читачам пропонується практикум, в якому вміщені схеми, тести, практичні ситуації, завдання, кросворди і тому подібное.

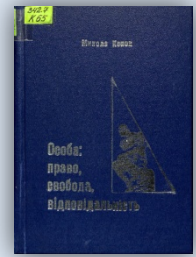
Колодій А. М. Права людини і громадянина в Україні : навч. посіб. / А. М. Колодій, А. Ю. Олійник. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 336 с.

Анотація : розглянуто соціально-культурні та світоглядні передумови формування ідеї прав людини та громадянина, проаналізовано філософську та правову думку щодо цих ідей у різні історичні епохи, нормативні документи, що закріплювали права людини в умовах Середньовіччя, Нового і Новітнього часу, українські ідеї про права людини. На основі Конституції і нового законодавства України розглянуто правовий статус, конституційні права, свободи та обов'язки, механізм реалізації та забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина, роль судових і правоохоронних органів у такому механізмі.

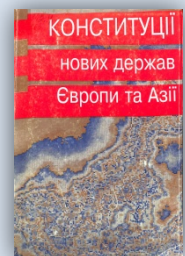
Конох М. С. Особа: право, свобода, відповідальність : навч. посіб. / М. С. Конох. – Київ : ДДТУ, 1996. – 129 с.

Анотація : досліджується нерозривність права-свободи-відповідальності особи в економічній, соціальній та політичній сферах.

Конституції нових держав Європи та Азії / упоряд. С. Головатий. – Київ : Укр. правнича фундація, 1996. – 544с.

Анотація : представлені тексти чинних конституцій нових незалежних держав, які свого часу входили до складу СРСР, та деяких постсоціалістичних країн Європи.

Мироненко О. М. Історія Конституції України / О. М. Мироненко ; НАН України, Інститут держави і права ім. В.М.Корецького. – Київ : Ін Юре, 1997. – 58 с.

Анотація : стисло характеризуються вітчизняні та зарубіжні першоджерела українського конституціоналізму як теоретичної думки і практики тисячолітнього державотворення, процес становлення діючих і таких, які залишились у проектах конституційних актів, що народжувались на українських землях, від гетьманських конституцій XVII ст. до Основного Закону України 1996 р.

Міжнародна хартія прав людини : зб. документів / відп. ред. А. М. Шлепаков. – Київ : Наук. думка, 1991. – 52 с.

Анотація : до збірника включено основні міжнародні документи, що стосуються прав людини: Загальна декларація прав людини, Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права, Міжнародний пакт про громадські і політичні права, Факультативний протокол до Міжнародного пакту про громадянські і політичні права

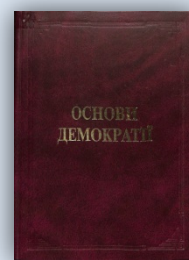

Олійник А. Ю. Конституційно-правовий механізм забезпечення основних свобод людини і громадянина в Україні : монографія / А. Ю. Олійник. – Київ : Алерта, 2008. – 472 с.

Анотація : досліджуються теоретико-методологічні основи права особи на свободу, її генезис, зміст кожної окремо взятої конституційної свободи та загальний механізм їх забезпечення. Розглянуто нормативно-правове регулювання конституційних свобод людини і громадянина в Україні та місце і роль діяльності конституційних органів у механізмі забезпечення названих свобод.

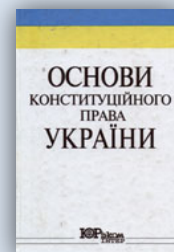
Основи демократії : навч. посіб. / М. Бессонова, О. Бірюкова, С. Бондарук, Н. Бровинська ; ред. А. Колодій ; Ін-т вищої освіти АПН України. – Київ : Ай Бі, 2002. – 684 с.

Анотація : висвітлено найактуальніші проблеми становлення й розвитку демократичного ладу. В ньому розповідається про сутність демократії, різноманітність уявлень про неї та еволюцію її реально існуючих форм. Значна увага приділена розкриттю принципів і цінностей демократії, передумов її становлення в сучасному світі, специфіки переходу до демократії в Україні; наголошується значення верховенства права, формування представницьких і інших демократичних інститутів, налагодження розвиненої, ефективної системи правосуддя. В книзі дається порівняльний аналіз утворення і діяльності політичних партій, організації й проведення виборів, форм групової політики, функціонування засобів масової інформації, ролі громадянської політичної культури й участі громадян у громадському й політичному житті. Проаналізовано принципи та методи, якими керуються уряди демократичних країн при проведенні економічної, соціальної, етнокультурної політики.

Основи конституційного права України : підручник / М. І. Козюбра [та ін.]; ред. В. В. Копейчиков; Державний український педагогічний ун-т ім. М. П. Драгоманова. – Київ : Юрінком, 1997. – 208 с.

Анотація : розкриваються соціально-правова природа конституції, її специфіка як акта прямої дії. Дається системне висвітлення конституційних положень, визначаються правові поняття та терміни. Структурно підручник побудовано за змістом Конституції України. В ньому чітко розмежовуються логічні зв'язки, відслідковується система конституційних стримань та протипа, конкретизуються питання прав, свобод та обов'язків людини та громадянина, проведення виборів та референдумів, роз'яснюється компетенція органів державної влади, органів місцевого самоврядування та правосуддя.

Пазенок А. С. Права та свободи людини і громадянина : навч. посіб. / А. С. Пазенок. – Київ : Академвидав, 2010. – 176 с.

Анотація : у демократичних, правових, соціально орієнтованих державах особливою цінністю є права та свободи людини і громадянина. У різних правових системах права і свободи формувалися та конституційно закріплювалися на основі певних закономірностей і національно-історичної специфіки. Пізнання їх є необхідною умовою формування і гармонізації законодавства кожної країни. Теоретичні і прикладні аспекти цієї проблематики розкрито у пропонованому навчальному посібнику, матеріал якого ґрунтується на численних національних і міжнародних нормативних актах, передусім України і Німеччини.

Памятники римского права : Законы XII таблиц. Инструкции Гая. Дигесты Юстиниана. – Москва : Зерцало, 1997. – 607 с.

Анотація : настоящее собрание памятников римского права призвано прежде всего восполнить недостатки различных "Хрестоматий по истории государства и права зарубежных стран" или по "всеобщей истории", в которых римские правовые тексты даются в очень незначительном объеме (а "Дигесты Юстиниана" почему-то и вовсе не представлены), что не позволяет студентам по-настоящему освоить богатейшую правовую культуру, оставленную в наследство всему человечеству древним Римом.

Підпригора О. А. Римське право : підруч. / О. А. Підпригора, Є. О. Харитонов ; МОН України. – Київ : Юрінком Інтер, 2003. – 481 с.

Анотація : вперше в українській романістичній традиції висвітлюються комплексно загальні положення правової системи Стародавнього Риму, основні принципи, головні поняття і категорії римського публічного та приватного права.

Погорілко В. Ф. Права та свободи людини і громадянина в Україні / В. Ф. Погорілко, В. В. Головченко, М. І. Сірий ; НАН України, Ін-т держави і права. – Київ : Ін Юре, 1997. – 52 с.

Анотація : висвітлюються основні властивості прав і свобод людини і громадянина, розкривається зміст громадянських, політичних, економічних, соціальних та інших конституційних прав і свобод і порядок їх реалізації. Особлива увага приділяється гарантіям прав і свобод людини і громадянина та їх обов'язкам.

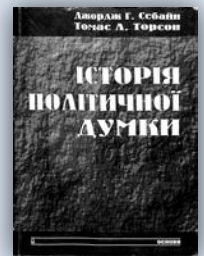
Подопригора А. А. Основы римского гражданского права : Учеб. пособие / А. А. Подопригора. – Київ : Вища шк., 1990. – 284 с.

Анотація : В посібни в соответствии с программой одноименного курса излагаются вопросы общей части римского гражданского права, вещного и обязательственного права, а также права наследования. Римское гражданское право рассматривается как основной источник, из которого берет начало мировая правовая культура.

Себайн Дж. Г. Історія політичної думки : пер. с англ. / Дж. Г. Себайн, Т. Л. Торсон. – Київ : Основи, 1997. – 838 с.

Анотація : у книзі докладно розглянуто принципи організації громадського життя, реальне втілення у давньогрецьких містах-державах і в європейських країнах, насамперед в Англії та Франції доби Середньовіччя. Велику увагу приділено становленню верховної законодавчої та виконавчої влад, проблемі взаємозалежностей між природним, моральним, звичаєвим і юридичним правом спільноти і окремої особистості. Розглянуто доробок таких визначних корифеїв філософської і політичної думки, як Платон, Арістотель, Гобс, Лок, Г'юм, Гегель та інші.

Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – Київ : Алерта, 2009. – 520 с.

Анотація : підручник підготовлено відповідно до навчальної програми із загальної теорії держави і права для юридичних вищих навчальних закладів України. Навчальний матеріал становлять основні поняття, категорії і проблеми сучасної теорії права і держави. Усі питання курсу викладено з урахуванням новітніх теоретико-методологічних досягнень світової і вітчизняної юриспруденції, оновленого національного законодавства, узагальнень юридичної практики.

Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук, А. П. Заєць, В. С. Журавський, О. Л. Копиленко ; за ред. В. О. Зайчука, Н. М. Оніщенко. - 2-ге вид., перероб. і доп. – Київ : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.

Анотація : розглядаються найважливіші проблеми теорії держави та права. Особливу увагу приділено науковим проблемам теорії держави та теорії права. Досліджуються проблеми сутності та призначення держави, співвідношення держави та особи. Акцентовано увагу на поняття та загальній характеристиці елементів форми держави, охарактеризовано механізм та апарат держави.

Чехович С. Б. Конституція України: (з офіційними тлумаченнями Конституційного Суду України). / С. Б. Чехович. – Київ : Ліра-К, 2005. – 96 с.

Анотація : пропоноване видання укладене з урахуванням багаторічної практики Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення окремих положень Конституції України.

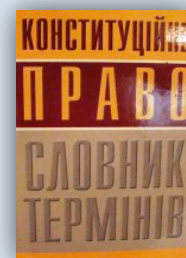

Шаповал В. М. Конституційне право зарубіжних країн : підруч. / В. М. Шаповал. – Київ : Юрінком Інтер, 2006. – 496 с.

Анотація : запропоновано аналіз основ теорії та практики світового конституціоналізму. Визначено характеристики конституційного права, засади теорії конституції як основного закону держави, конституційні статуси людини і громадянина, місце і роль парламенту, глави держави, уряду та вищих судів у державному механізмі, а також розглянуто інші питання.

Шляхтун П. П. Конституційне право : Словник термінів / П. П. Шляхтун. – Київ : Либідь, 2005. – 568 с.

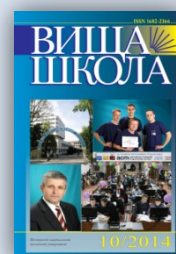

Анотація : словник містить визначення та опис близько 2000 понять і термінів конституційного права як науки і галузі права. Відповідно до предмета конституційного права визначаються поняття і терміни, що характеризують конституційні засади організації економічного, соціального, політичного й духовного життя суспільства, організацію і функціонування державної влади, основи взаємовідносин держави та особи.

Статті з наукових та фахових видань

Конституція України-гарант захисту прав людини // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 86–112.

Удод, Л. Моральна політика як нова цінність української демократії / Л. Удод // Вища школа. – 2013. – № 6(107). – С. 69–82.

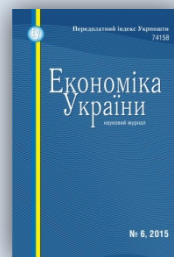

Костюк, Т. О. Вимоги загальної декларації прав людини та їх дотримання в Україні / Т. О. Костюк, С. Т. Сусло // Безпека життєдіяльності. – 2014. – № 11. – С. 26–27.

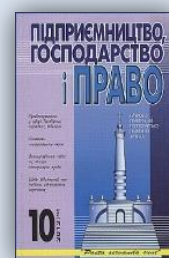

Кузьменко П. Класифікація конституційних прав і свобод людини та громадянина за Конституцією України / П. Кузьменко // Економіка АПК. – 2003. – № 3. – С. 95–97.

Верланов С. Європейська соціальна хартія: нові можливості захисту прав людини в Україні / С. Верланов // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 6 (138). – С. 7–10.

Дмитренко, О. До проблеми поширення режиму відкритої інформації на персональні дані у світлі практики Європейського Суду з прав людини / О. Дмитренко // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 4 (148). – С. 41–43.

Мельничук О. Методологічні підходи та принципи дослідження права людини на освіту / О. Мельничук // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 11 (203). – С. 3–5.

Пугач С. Положення про рівноправ'я загальної декларації прав людини й їх юридичні гарантії в Україні / С. Пугач // Підприємництво, господарство і право. – 2010. – № 2 (170). – С. 22–26.

Романюк І. Стратегія національної безпеки про місце прав особи у механізмі забезпечення національної безпеки України / І. Романюк // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 5 (149). – С. 46–48.

Соловйов А. До питання співвідношення права людини на життя та права на безпечне для життя і здоров'я довкілля / А. Соловйов // Підприємництво, господарство і право. – 2008. – № 1 (145). – С. 7–9.

Соловйов А. Загальна характеристика цивільно-правових гарантій права людини на життя / А. Соловйов // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 11 (143). – С. 7–10.

Соловйов А. Право людини на життя: міжнародний вплив на формування українських поглядів / А. Соловйов // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 12 (144). – С. 7–10.

Темченко В. Принцип верховенства права у практиці Європейського суду з прав людини / В. Темченко // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 8 (140). – С. 74–77.

Гречанінова В. Дотримання прав людини в Україні (історичний аспект) / В. Гречанінова // Політика і час. – 2002. – № 12. – С. 65–74.

Алексі Р. Існування прав людини / Р. Алексі // Право України. – 2011. – № 8. – С. 121–130.

Антонов М. Права людини, демократія, верховенство права та сучасні соціальні виклики у складних суспільствах / М. Антонов, С. Максимов // Право України. – 2013. – № 12. – С. 325–333.

Білокурська О. Утвердження та забезпечення прав і свобод людини - головний обов'язок держави / О. Білокурська // Право України. – 2011. – № 7. – С. 169–174.

Буроменський М. Європейський кодекс свободи та демократії / М. Буроменський // Право України. – 2010. – № 10. – С. 89–97.

Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права / В. Буткевич // Право України. – 2010. – № 10. – С. 60–88.

Верховенство права // Право України. – 2011. – № 10. – С. 168–184.

Головань І. Повага і захист гідності людини в Україні : проблеми впровадження європейської моделі / І. Головань, В. Кампо // Право України. – 2015. – № 2. – С. 163–174.

Головатий С. Тріада європейських цінностей - верховенство права, демократія, права людини - як основа українського конституційного ладу / С. Головатий // Право України. – 2013. – № 8. – С. 13–39.

Добрянський С. Юридичне гарантування дотримання прав людини інституціями Європейського Союзу : перспективи удосконалення / С. Добрянський // Право України. – 2015. – № 2. – С. 151–162.

Добрянський С. П. Роль Хартії основних прав Європейського Союзу в юридичному гарантуванні прав і свобод людини / С. П. Добрянський // Право України. – 2015. – № 10. – С. 67–78.

Заєць А. Концепції правової держави і верховенства права в українській правовій доктрині / А. Заєць // Право України. – 2013. – № 9. – С. 243–269.

Карпачова Н. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод - основа формування європейських стандартів прав і свобод людини в Україні / Н. Карпачова // Право України. – 2010. – № 10. – С. 24–42.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод // Право України. – 2010. – № 10. – С. 215–233.

Кончар П. Європейська соціальна хартія - один із двох основних інструментів захисту прав людини в Європі / П. Кончар // Право України. – 2010. – № 10. – С. 119–127.

Литвин, В. Європейська конвенція з прав людини: уроки і перспективи / В. Литвин // Право України. – 2010. – № 10. – С. 4–18.

Мацькевич, М. М. Культурні права та свободи людини і громадянина в Україні: ціннісно-правовий аспект / М. М. Мацькевич // Право України. – 2011. – № 9. – С. 208–213.

Муравйов, В. І. Захист прав людини в Європейському Союзі / В. І. Муравйов, О. В. Святун // Право України. – 2011. – № 6. – С. 85–100.

Оніщенко Н. До питання про пошук балансу у співвідношенні громадянського суспільства та держави / Н. Оніщенко // Право України. – 2014. – № 4. – С. 55–62.

Петришин, О. Демократичні засади правової соціальної держави / О. Петришин // Право України. – 2013. – № 8. – С. 63–71.

Прокопчук Ю. Міжнародні стандарти захисту права людини на працю в актах ООН / Ю. Прокопчук // Право України. – 2011. – № 10. – С. 297–303.

Рабінович П. Європейська конвенція з прав людини: філософсько-антропологічні та ґносеологічні засади її застосування Страсбурзьким судом / П. Рабінович // Право України. – 2010. – № 10. – С. 135–146.

Рабінович П. Конституційні гарантії прав людини і громадянина : можливості модернізації в Україні / П. Рабінович // Право України. – 2012. – № 8. – С. 50–59.

Рабінович П. Основоположні права людини: терміно-поняттєвий інструментарій дослідження та викладання / П. Рабінович // Право України. – 2015. – № 2. – С. 9–23.

Речицький В. В. Права людини в Україні: критичний погляд на досягнуте / В. В. Речицький // Право України. – 2015. – № 10. – С. 79–86.

Скрипнюк, О. Актуальне дослідження проблем захисту прав людини у сучасній вітчизняній конституціоналітиці / О. Скрипнюк // Право України. – 2011. – № 4. – С. 326–329.

Соловйов О. Застосування практики Страсбурзького суду як джерела права в Україні: деякі проблемні аспекти / О. Соловйов // Право України. – 2010. – № 10. – С. 207–214.

Тацій В. Імплементация європейських стандартів у галузі прав людини - важливий напрям правової політики України / В. Тацій // Право України. – 2010. – № 10. – С. 48–59.

Ткачук А. Актуальні питання конституційного захисту основних прав і свобод людини / А. Ткачук // Право України. – 2010. – № 11. – С. 297–304.

Хаммарберг Т. Європейські стандарти прав людини та Україна / Т. Хаммарберг // Право України. – 2010. – № 10. – С. 19–23.

Шаповал В. Феномен прав і свобод людини та громадянина (теоретико-правовий і конституційний аспекти) / В. Шаповал // Право України. – 2015. – № 2. – С. 24–45.

Шукліна Н. Зміст конституційного принципу визнання людини найвищою соціальною цінністю / Н. Шукліна // Право України. – 2010. – № 11. – С. 76–83.

Руднєва О. Економічні, соціальні і культурні права людини та механізми їх захисту / О. Руднєва // Юридична Україна. – 2010. – № 6 (90). – С. 22–26.

Федорова А. Принцип універсальності та культурний релятивізм: імплементація міжнародних стандартів прав людини в Україні / А. Федорова, О. Святун // Юридична Україна. – 2010. – № 10 (94). – С. 115–120.

Цесар І. Правове забезпечення взаємодії держави і громадянського суспільства в умовах демократії / І. Цесар // Юридична Україна. – 2010. – № 11 (95). – С. 43–49.

